

YEREL REFORM BULUŞMALARI-1

MERKEZİ İDARE VE YEREL YÖNETİMLER YETKİ PAYLAŞIMINDA İDARİ VE MALİ ÖZERKLİK

ULAŞ BAYRAKTAR

Yerel Reform Girişimi'nin daveti için ve burada olduğum için teşekkür ederim. Sabah da hocaların hocalarına çok şükran duyuldu. Ben kendilerinden ders almadım ama benim de hocam olurlar sonuçta, kitaplarıyla... Benim hocam da burada, Fikret Bey. Çünkü ben 1999'da Marmara Belediyeler Birliği'ne stajyer olarak geldiğimde, "Fikret Toksöz okulu"nun öğrencisi olmuştum, çok önemlidir. Burada huzurlarınızda şükranlarımı belirtiyorum, burada olmaktan onur duyduğumu da...

Tam da buradan başlayacağım. Demokratikleşme sürecinde yaptığımız bir oy fetişleştirmesi var. Yani seçilen herkesin ve seçimlerin demokrasiye yeteceğine dair bir inanç var. En yüksekte de en altta da... Bunu sabahleyin açılış oturumunda Murat Bey de söyledi. Yani 1980'den sonra, 12 Eylül'den sonra gerçekten de Türkiye Cumhuriyeti'nin 1921 Anayasası'nı saymazsak, en hızlı, en yoğun yerelleşme reformları yapıldı. Yetkiler, imar planları başta olmak üzere, kaynakların artırılması olmak üzere, çok ciddi bir yerelleşme yaşandı. Peki bu yerelleşme, bu idari vesayetin azaltılması, yerel yetkilerin artırılması bir demokrasi getirdi mi? Bir demokrasiye yol açtı mı, yerel demokrasiye; yoksa yerelde o iktidarın belediye başkanlarının şahsında, yani yürütmenin güçlendirilmesi adı altında bir yerel başkanlar sistemi mi oluştu? Geçmiş dönemde, Çanakkale eski belediye başkanlarından biri açıkça "Ben seçilmiş padişahım, istersem her şeyi yapabilirim" demişti. Hatta biz böyle birazcık espri ile derste anlatırken "Belediye başkanları iki şey yapamaz, bir adam asamaz, bir para basamaz. Onun haricindeki her şeyi kılıfına uydurarak yapar" diyorduk. Dolayısıyla, bir belediyeye yetkilerin aktarılması, belediyenin mali ve idari olarak güçlendirilmesi her zaman yerel demokrasiyi getirmez. Yerel özerklik, yerel demokrasi değildir.

Bunu bir açalım. Yerel demokrasi başka bir şey... Dünyada belediye başkanları her yerde seçimle göreve gelmiyor. Mesela Hollanda'da kral ataması var. Özel memur olarak, sözleşmeli olarak çalışan yürütme organları var. Maaşlı profesyonel çalışanlar var. Şimdi orası daha az mı demokratik? Bizim "Seçilmiştir, o zaman demokratiktir, dokunulmaz da" yaklaşımına birazcık daha tereddütlü bakmamız lazım. Şimdi kayyım karşıyız. Niye karşıyız? Biz seçmiyoruz onu. Nilüfer'de bir toplantıda, "iz seçiyoruz ama bize hesap vermiyorlar" dedi birileri. "Pardon" dedim, "Biz mi seçiyoruz belediye başkanlarını?" Yani evet oy veren biziz de acaba seçim başka bir yerde mi oluyor? Biz geçen sene "100 Sene 100 Nesne" adlı bir ansiklopedi çalışması yaptık. Nesneleri anlattırdık. İşte ben apartman yazdım, treni yazdık vb... Ben o zaman "Masayı yazalım" diyordum... Mesela Ankara'nın kebabçıların, gazinolarının, otel lobilerinin masaları anlatsa bize Türkiye'deki siyaseti, ne pazarlıklar döndüğünü... Aday olmak için ne kulisler dönüyor. Ankara turistik değildir ama ne kadar çok otel vardır değil mi? Orada otel lobileri önemlidir, siyaset orada yapılıyor. Belediyeyi kimin beş yıl yöneteceğine biz oy veriyoruz, sandığa gidiyoruz ama oradaki kulislerde o dengeler, o "al gülüm ver gülüm" karar veriyor. Bir kere bunu bir ortaya koyalım. Evet sandığa giden biziz ama seçim belki bizden daha önce yapılıyor.

Evet, biz kayyımı denetleyemeyiz. Çünkü kayyım atamayla geliyor. Pardon, belediye başkanlarını denetleyebiliyor muyuz? Yani bırakın vatandaşı, kent konseylerini, belediye

meclis üyeleri ne kadar karar almaya, planlamaya, denetlemeye katılabiliyorlar. Yani meclis üyeleri doğrudan belediyenin karar organı meclisin ne kadar sözü geçiyor? Kayyım bize hesap vermeyecek, peki hangi belediye başkanı bize ne hesap veriyor? Yani hangisi çıkıp da şey yapabiliyor. Birtakım belediye başkanları mesela tekrar aday gösterilmiyor, niye gösterilmiyor? Hani kim onları başarısız olarak buluyor? Hangi dengeler?.. Hani elbette eşitlemiyorum, yani bir padişahlık demiyorum ama birazcık böyle... Gerçek mesele bu idari hukukun, yasaların ötesinde. Bu hikayeyi, yani bu idari özerklik ile yerel demokrasiyi sadece idari hukukun, anayasa hukukunun düzenlemelerinde değil de, hemşeri hukuku bağlamında görmek gerektiğine inanıyorum. Hemşeri hukuku biliyorsunuz, 1930'da ilk belediye yasasında var. Bütün dünya faşizme doğru dörtlüye giderken, biz diyoruz ki "Her Türk vatandaşı nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı yerden hemşerisidir", yani "o kentin hemşerisi olması vasfıyla kararlara katılma, bilgi sahibi olma, yardımlardan ve hizmetlerden yararlanma hakkına sahiptir" diyoruz. Yani hemşeri hukukunda belediye başkanını denetleme ve katılımı düzenleyen madde en önemli şey. O yerel demokrasinin ruhu, kalbi, özü. Hemşeri hukukunda, anayasa hukukunda, idare hukukunda, evet yetmez ama bu hak muhakkak verilsin ama o hakkın kullanılması başka bir şey... Türkiye kadınlara seçme ve seçilme hakkını ilk veren ülkelerden biri; buyurun yani. Bu arada hani çuvaldızı da bırakın batıralım. Yani sağ olsun Hatice Hoca kurtardı bizi o olmasa bayağı erkek erkeğe burada belediyeleri kurtaracaktık. Ona da teşekkür ediyoruz. Hani bu hakkın verilmiş olması onun kullanılacağı ve hayata geçtiği anlamına gelmiyor. Hemşeri hukuku için de öyle. Evet işte katılımcılık, işte çalıştaylar, stratejik planlar, kent konseyleri... Korel Hoca anlatmıştı bir kez, "Bazı belediye başkanları kent konseyi başkanlığını da üstlendiler" diye. Sunumdan sonra gelmiş birisi "Hocam ben çok utandım, yani ben de belediye başkanıyım. Kent konseyini de üstlendim ama size söz veriyorum, yanışımdan döneceğim" demiş Korel Hoca'ya. Güzel gerçekten de 10 gün sonra birisi aramış, "Hocam size söz verdiğim gibi sözümü tuttum. Kent konseyi başkanlığından ayrıldım" diyerek... "O çok iyi," demiş, "Kim seçildi?" diye sormuş. Cevap, "Eşim seçildi"! Hani kendisi değil de eşi, kendisi değil de oğlu kent konseyi başkanı olanlar da var. Bunlara baktığınızda, hani orada kim kent konseyi başkanı olsa ne olacak ki? Aslında şöyle bir şeyi fark ettim, çok da değişen bir şey yok.

Biliyorsunuz Osmanlı'da yerel yönetimlerin gelişi çok geçtir. Yani 19'uncu yüzyıla başlar ama ondan öncesinde yine kentler var. Kentsel hizmetler var. Kim veriyor bu kentsel hizmetleri? Yerel yönetimler olmadığı dönemde üç kurum görüyoruz. Vakıflar, loncalar ve mahalle. Detayına girmeyeceğim ama şunu iddia ediyorum, -birazcık da provakatif bir şekilde- hala kentleri bunlar yönetiyor! Biliyorsunuz Osmanlı'da vakıf bir ailenin mülkiyetinin devamı için yapılmış böyle bir göstermeliktir. Hani miras bırakmıyoruz ama vakfediyoruz. Dolayısıyla, aile o gayrimenkulün, menkulün devamını garanti altına alıyor. Yani sermaye Osmanlı kentlerinde de güçlüydü. Hala güçlü. İki, loncalar, yani mesleki örgütler... Bunun içinde şoförler odası da var, işte mimar mühendis odaları da... 70'lerden itibaren aslında meslek odaları özellikle muhalif olan TMMOB, barolar, tabip odaları o kadar önemli roller oynadılar ki, onların yetkileri azaldığında sivil toplumda bir boşluk ortaya çıktı. Şimdi bakıyorum belediyelerde o kadar çok meslek odası temsilcisi, bürokrat olarak görev yapıyor ki sivil toplumun o alanı boşalıyor. Dolayısıyla, meslek odaları birazcık daha yerel siyasette aktif. Şimdi mahalle, hemşeri dernekleri gibi oluşumlar var. Yani baktığınızda bu geçen İstanbul seçiminde, sonra tekrarlanan; bir bayramda Karadeniz'de birtakım mitingler oldu. Hatta Ekrem Bey'in VIP'den geçmesi kriz yarattı. Yabancı gazeteler bana şunu sordular; "İstanbul seçimleri için başkan adayları neden Trabzon'da miting yapıyor?" Bir adayın ismi geçtiğinde nereli olduğu, hangi sosyal sermayeden oy alacağı hala bizim kendi mahallemizde önemli yani. Evet, fiziki olarak olmasa bile oralı, buralı meselesi var.

Hala sermaye kentlerde egemen... Hala birtakım örgütlü meslek odaları, ticaret odaları, onlar egemen ve bu sefer hemşerilik yaşadığımız yer değil, geldiğimiz yere referansla kurduğumuz bir seçme eğilimi var. Bütün mücadelenin, demokratikleşme mücadelesinin sadece merkezden yetki kaynak istemek üzerine değil, aynı zamanda aşağıda o hemşeri hukukunu tesis etmek üzerine olduğunu düşünüyorum. Yani belediye başkanlarının bu mücadeleyi

verirken, sadece yukarıdan talepkar olmak değil, aynı zamanda aşağıya dönerek bir topluluk oluşturmaları önemli. “Müşterekler siyaseti” dediğim şey bu ve bu hemşeri hukukunun da alt paragraflarında geçiyor.

Belediye Kanunu, “Belediye hemşeriler arasında sosyo-kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar” diyor. Kültür politikaları sadece özel gün ve haftalarda konser düzenlemek değildir. Bence Türkiye’de belediyelerin kültür politikası yok. Herkes kendi gemisini kurtarmaya çalışıyor. Belediyelerin üstüne düşen, kültürel dönüşümü gerçekleştirecek stratejiler geliştirmektir. O yüzden de özellikle kayyım haricinde merkezleşme eğilimine karşı başka haklar istemeliyiz. Bunu yapmak gerekiyor ama aynı zamanda bu hemşeri hukukunu, topluluk ruhunu ortaya koyacak çalışmalar yapmamız da lazım.

Referans ne? Pandemi... O dönemde belediyelerin hesaplarına el konuldu. Ekmek dağıtılması bile yasaklandı mı? Belediyeler vaz mı geçtiler? Hayır, askıda fatura gibi bütün dünyaya örnek olan, birebir karşılıklı dayanışma görüntülerini geliştiren pratikler yaptılar, vazgeçmediler. Ya da deprem... Ben Hatay’da, Samandağ’da “İBB olmasaydı buralar kokardı” diyen depremzede duydum. İlçe belediyesi kurdu oraya İBB... Depremde 1999’la 2023’ü kıyasladım. 1999’da AKUT, sivil toplum örgütü doğdu. 2023’te belediyeler ve topluluklar, informal toplulukların sayesinde pek çok şey yaptık. Dolayısıyla, biraz daha yaratıcı işler yapmak lazım. İlla yetkisi olması gerekmiyor.

Ben Ekrem İmamoğlu’nun dördüncü dönemi olduğunu düşünüyorum. İki büyükşehir, bir Beylikdüzü bir de Beylikdüzü CHP İlçe Başkanlığı. Hocam siz kitaba referans verdiniz. Ekrem Bey’in de “Sevgili Başkan” diye bir kitabı vardı. Yanlış hatırlamıyorsam orada ilçe başkanlığı döneminde nasıl belediye gibi çalıştığını anlatır ve AKP’den Beylikdüzü’nü almasının formülünü ortaya koyar. Orada aslında hiçbir resmi kaynağa, yetkiye sahip olmadan yürüttüğü çalışmalar olduğunu söyler. Dolayısıyla, ilçe başkanıyken bile yapabildiğimiz şeyleri bütün bu baskılara rağmen de yapabiliriz. Yeter ki bu alternatif müşterek hemşeri hukukunu kurmanın yolları üzerine düşünelim.

HATİCE KURTULUŞ

Ulaş, her zamanki gibi heyecanla bizi konunun içine çekiverdi değil mi? Yine ben sabah Murat Bey’in sözünü ettiği Anayasa’nın 127. maddesi, yani vesayeti düzenleyen maddeyle ilgili bir şey daha söyleyeceğim. Sonra sözü Cuma’ya vereceğim.

Aslında biz “Vesayete hayır” dediğimizde ya da “Kayyımlara hayır” dediğimizde ve teorik olarak vesayetle mücadele ettiğimizde; yani Türkiye’de merkezin yerel üzerindeki vesayeti ile ilgili bir tartışma yaptığımızda, dört tane gerekçe ileri sürülüyor. “Merkezin yerel üzerindeki vesayetinin bazı gerekçeleri var” diyor. Ve fakat şu söylenmiyor; seçilmiş belediye başkanları ve meclisler görevlerini yapmadıklarında ya da yetersiz kaldıklarında, hiç “geri çağırma”yı konuşmuyoruz. Madem seçildiler, madem yapamıyorlar, yine onları seçmiş olanın onları geri çağırması gerekir. Bizim hukukumuzda böyle bir şey yok. Beş sene ya da dört sene, hani merkez ve yerel farkı olarak söyleyelim buna fırsat tanımak lazım. Hani çocukların büyümesine fırsat vermek gibi, yani bırakın bir sonraki seçimde yerel seçmesin, siz kayyım atamayın. Sonraki seçimde seçmesin... Bu ilişkiyi de tartışmamız gerekiyor. Sadece oy verirken milli irademiz var, başka hiçbir yerde milli irademiz yok. O oy verirkenki milli iradeyi bile hani dört sene sürdürmüyoruz. Hadi diyelim ki sürdürdük. Yeniden seçim zamanı öyle dinamikler ile meseleler geliyor ki vatandaşın ya da kent sakinin önüne, o dört senede ya da beş senede yaptıklarını sorgulayarak bir oy vermiyor; başka saikler ile, duygular ile oy veriyor. Yani orada da kopuşlar var.

Bizim Yerel Reform Girişimi olarak, bir yerel reform arayışıyla bütün bunları çok derinlemesine tartışmamız lazım. “Çuvaldızı kendimizi de batırmamız lazım” denildi. Yani

bütünüyle muhalefet edip “Bu böyle olmamalı, milli iradeye saygı duyulmalı” demek yetmiyor, milli iradeyi de tartışmak gerekiyor. Gerçekten var mı? Vatandaşlar ve kent sakinleri olarak öyle bir irademiz var mı? Ben de size bir örnek vereyim. Mesela İstanbul Olimpiyatları... Türkiye'de hiçbir kent bilimci, tarih bilimci, kent tarihi çalışanlar, arkeologlar, deniz bilimciler, İstanbul'da olimpiyatların yapılmasını doğru bulmuyorlar. alıştay yapıldı bununla ilgili ve “İstanbul'da olimpiyatlar yapılmamalı” sonucu ıktı. Ancak, İstanbul'da şu anda olimpiyatlar için bir başkanlık kuruldu. Ve olimpiyatlara hazırlanıyoruz. Yani var mı irademiz gerçekten, bunları tartışmamız gerekiyor.

Aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya nasıl bu ilişki, tartışmamız gerekiyor ve biraz da bölgesel yönetim meselesini tartışmamız gerekiyor. Evet, niter devletiz ama Fransa da üniter devlet. Fransa'da yerel düzeyde mali ve idari özerklikler sonuna kadar kullanılıyor. Üniter olan pek çok devletin özerklik ile ilgili bir problemi yok. Biz neden bunu bir problem olarak ele alıyoruz ki acaba? Neden bunu gitmemesi gereken başka bir uca doğru çekiyoruz ki acaba? Çünkü bölge dediğimiz şey zaten farklılıklar içeriyor. Hem sınıfsal farklılıklar içeriyor, hem bölgesel coğrafi farklılıklar... Gelişme açısından o kadar çok farklılık içeriyor ki, bölgeler eşit değil ki! O nedenle biz tek bir form üzerinden nasıl algılayabiliriz ki? Yerel yönetimlere tek bir biçim verebiliriz ki? Yukarıdan niter ama aşağıdan bölgesel farklılıkları nasıl ele alacağız? Bölgeler arası eşitsizlikleri nasıl azaltırız konusu üzerine akademik çalışmalar, kağıtlar ile ya da raflardaki kitaplar ile, tezler ile olmuyor. Gerçeklik başka bir şey, onu görmek gerekiyor. Tam böyle bir çerçevede sözü size veriyorum, buyurun Cuma Bey.